

твору, а й показати тісний взаємозв'язок між ними та центральною подією роману – вбивства Дмитрика, яка визначає подальшу долю усіх героїв. Крім цього, письменниця переконливо доводить, що кожен несе відповідальність за власні вчинки і що в житті людини немає випадковостей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Харчук Р.Б. Сучасна українська проза. Постмодерний період. – К., 2008. – 247 с.; 2. Літературознавчий словник-довідник / [за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка]. – К.: ВЦ “Академія”, 2007. – С. 699; 3. Насмінчук І.А. Стильова специфіка прози Марії Матіос: до проблеми єдності формальних та змістових чинників// nbuv/ gov.ua / portal/Soc_Gum/Nrkpu.../index.htm; 4. Голобородько Я. Буковинська орнаментика Марії Матіос // Вісник Національної академії наук України. – К., 2008. – №3. – С. 66 – 73; 5. Матіос М. Майже ніколи не навпаки. – Львів: Піраміда, 2007. – 176 с.

Сторощук І.І. (Львів, Україна)

Роман про митця у контексті літературних дискусій

У статті проаналізовано виникнення і становлення роману про митця у системі епічних жанрів. Розглянуто його жанрово-стильові особливості, тематичну спрямованість і провідні мотиви. Увагу акцентовано на жанрових модифікаціях роману про митця.

Ключові слова: жанровий різновид, роман про митця, жанрові модифікації, формування творчої особистості, мотив.

The article is concerned with the emergence and development of a novel concerning an artist in the system of epic genres. Its genre and stylistic features, the leading motives and content are considered. Genre modifications of the novel concerning an artist have been singled out.

Key words: genre variety, a novel concerning an artist, genre modifications, formation of the creative individual, motive.

В статье проанализировано возникновение и становление романа о художнике в системе эпических жанров. Рассмотрены его жанрово-стилевые особенности, ведущие мотивы и тематическая направленность. Внимание акцентируется на жанровых модификациях романа о художнике.

Ключевые слова: жанровая разновидность, роман о художнике, жанровые модификации, формирование творческой личности, мотив.

Незважаючи на скептичне ставлення значної частини постмодерної критики до будь-якої таксономії, сучасне літературознавство

намагається для якомога рельєфнішої картографії літературного процесу поєднувати різномірні класифікації, з-поміж яких генологічний аналіз продовжує займати провідні позиції.

Безумовно, популярність цієї аналітичної методики можна пояснити тим, що категорія жанру є легко впізнаваним елементом літературної традиції, слугує інтертекстуальною алюзією, впливає на інтерпретацію тексту. Жанр можна розглядати як код, який орієнтує реципієнта, вказуючи на усталений, повторюваний тип комунікації автора з читачем [6, 207-209; 12, 483-484]. Мабуть, варто додати й суто психологічний чинник – важко відмовитися від чогось, що існувало та формувалося впродовж століть. Відомий американський літературознавець Девід Перкінс, розмірковуючи над теоретичними проблемами літературної історії, аж ніяк не заперечує можливість і доцільність класифікації жанрів, наголошуючи лишень, що створення стрункої концепції потребує поглиблених студій, конкретного обґрунтування [11].

Особливо складним є питання жанрового окреслення роману. За Н. Бернадською, в цій проблемній царині можна виділити кілька основних напрямів: дослідження романної специфіки, її співвіднесення з епосом як родом літератури, а також принципи класифікації романних різновидів [2, 1]. Багатство жанрових модифікацій роману обумовлене свободою і пластичністю цього жанру, унікального з погляду розмаїття наративних форм, нелімітованості стилістичних, образних, часопросторових структур, відкритості концептуальних систем. З цього приводу М. Бахтін свого часу зазначив, що багатогранність, яка призводить до відсутності чітких меж, зумовлена тим, що «роман – єдиний незавершений жанр, який перебуває на стадії становлення» [1, 194]. Ця жанрова форма постійно еволюціонує і трансформується, що й зумовлює розгалуження системи різновидів сучасної романістики. І скільки б не говорилося про його занепад, роман і надалі залишається одним із найпопулярніших видів літератури. Х. Ортега-і-Гассет пояснював таку його стійкість прихованими можливостями: «Роман належить до однієї з рідкісних ділянок, які ще здатні плодоносити, можливо навіть перевершуючи всі передніші врожаї. Потужні поверхневі жили, доступні для виробітку, виснажилися. Втім, лишилися приховані жили, ризиковані глибинні розробки, де, можливо, криються кращі кристали» [10, 302]. Мабуть, саме ці «приховані жили», які віднаходять автори, зумовлюють багатство романних видозмін.

Класифікація жанрових різновидів роману формувалася історично й тому є надзвичайно неоднорідною, вкрай строкатою. Ключовими критеріями у

кожному конкретному випадку стають, як правило, ті чи інші чинники змісту й форми. Жанрові модифікації класифікують і за тематичними ознаками (романи історичний, фантастичний, любовний), стильовими напрямками (натуралістичний чи сюрреалістичний), і за типом нарації (роман потоку свідомості), і за жанротвірними домінантами, які походять з інших жанрів та родів, а також інших мистецтв і духовних царин, як-от наука, релігія тощо (роман-притча, ліричний роман, роман-симфонія, роман-студія), і за кількісним принципом (дилогія, трилогія) тощо.

Хоча існують і незвично контрверсійні судження. Так, у своїй праці «Трагедія епохи Реставрації» Ерік Ротстін висловив переконання, що п'єсу треба вважати трагедією, якщо це зазначено на титульній сторінці [див: 11, 67]. Яким би дискусійним не здавався такий підхід, він має певне право на існування хоча б з огляду на те, що першими «теоретиками» жанру не раз стають самі романісти, як-от П.-Д. Юе, Г. Філдінг, С. Річардсон, Л. Стерн. Письменник, який визначає жанр свого твору, намагається або влитися у вже традиційно сформовані уявлення, або підкреслити його новаторський зміст, тим самим випереджуючи читацькі сподівання і створюючи певні орієнтири для літературно-художньої інтерпретації. Авторські спроби виокремити нові різновиди роману щоразу засвідчують багатство можливостей жанру і постійне його оновлення.

І все ж дослідники, як правило, не обмежуються лаконічними жанровими етикетками чи яскравими лейблами, вдаючись до аналітичної інтерпретації структурних і семантичних ознак твору. Сучасна українська дослідниця Т. Бовсунівська зауважує, що при творенні жанрової типології (в тому числі й романної типології) насамперед варто звернути увагу на тему, покладену в основу твору, її функціональну спрямованість, або ж – модальність, ступінь умовності та домінуючі формальні ознаки [4, 59]. Саме тому найчисленнішу таксономічну групу становлять різновиди роману, виокремлені за тематичним (чи, точніше, структурно-семантичним) критерієм, до яких власне належить і роман про митця.

Загалом, в українському літературознавстві спостерігаємо активне вивчення романних різновидів, однак роман про митця залишився на маргінесі теоретичного дискурсу. Так, В. Скуратівський, звернувшись у своєму дисертаційному дослідженні до проблеми мистецтва в німецькому романі ХХ століття, хоча часто послуговується терміном «Künstlerroman», проте не окреслив жанрові-стильові його риси. Поставивши за мету визначення характеру й ролі функціонування теми творчості і митця у літературному надбанні Німеччини 1900-1950 років, В. Скуратівський

намагався з'ясувати її соціальну та філософсько-етичну сутність, простежити еволюційні лінії, зумовлені зміною історичної ситуації. «Саме з мистецької теми, – пише автор – з напружених роздумів про взаємовідносини суспільства і художника виникає повноцінний німецький роман...» [13, 82-83]. В. Скуратівський зазначив, що поступово проблема естетичних шукань творчої особистості переплелася з проблемами суто соціальними і таким чином мистецьку тему в сучасній німецькій романістиці було трансформовано в особливу парадигму людського існування взагалі.

Спробою виявити й охарактеризувати жанрові особливості цього різновиду є наукове дослідження Н. Білик [3]. Відзначимо, що це чи не єдина праця у вітчизняному літературознавстві, де словосполучення «роман про митця» з'являється вже у заголовку. Авторка, аналізуючи англійський роман про митця післявоєнних десятиліть, простежує його зв'язок з літературною традицією та вказує на суттєві відмінності як на рівні проблематики, так і на рівні поезики. У своїй розвідці Н. Білик зауважує, що в англійській літературі роман про митця як жанровий різновид зародився наприкінці XIX і на початку XX століття. Звернення до теми мистецтва, на думку Н. Білик, зумовлене тогочасними суперечками і дискусіями щодо завдань естетики і пов'язаними з ними соціальними та морально-етичними проблемами: «Як сам “естетичний рух” цих років, так і пов'язана з ним література відобразили гостре занепокоєння діячів культури зростанням бездуховності буржуазної Англії, яке знайшло далеко неоднозначне вирішення у Г. Джеймса і О. Вайльда, Р. Кіплінга і Дж. Джойса, Дж. Голсуорсі та Е. Форстера, Д. Г. Лоуренса та інших письменників» [3, 4]. Специфіку модерністського підходу до теми мистецтва та творчої особистості дослідниця пояснює особливостями суспільного життя і духовної культури тогочасної Англії. Н. Білик, порівнюючи романи XIX і XX століть, зазначає, що письменники XIX століття показували згубний вплив суспільства на митця, зображували його як жертву, натомість література XX століття відкриває перед нами творчу особистість, яка спроможна виявляти свій протест та намагається протидіяти натиску.

Хоча розвідки Н. Білик і В. Скуратівського позначені деякими ідеологемами, обов'язковими за радянських часів, це не зменшує вагомий внесок дослідників у вивчення роману про митця. Вагомим, зокрема, є висновок про специфічну місію цього жанру в сучасному літературному процесі, а саме: з огляду на те, що у вищезгаданому жанровому різновиді роману яскравої виразності, справжнього, якщо так можна висловитися,

розквіту набувають мотиви творчого розвитку особистості, її можливостей і прагнень, свободи та необхідності, письменники через художньо-етичну його проблематику вводять у літературу своєрідні екзистенційні моделі, схеми поведінки людини, яка втратила свою цілісність, істинне «Я» і перебуває у пошуках справжнього призначення, спрагла повноцінного вільного творчого життя. При цьому герой часто піддається різноманітним випробуванням, подолавши які, він позбудеться внутрішньої спустошеності. Не випадково у своїй класифікації М. Бахтін трактував роман-про-митця як «роман випробувань» [1, 206].

Найновішу дефініцію цього поняття знаходимо у «Літературознавчій енциклопедії» Ю. Ковалева, виданій у 2007 році [8, 347]. Опублікована там невелика за обсягом стаття свідчить про важливу роль роману про митця у теоретико-літературознавчому процесі та вказує на перспективи у дослідженні цього жанрового різновиду. Зокрема, за твердженням Ю. Ковалева, роман про митця – це широкоформатний епічний твір, присвячений творчій та життєвій долі письменників, малярів, музик, акторів. Як приклад, подані «Місто» В. Підмогильного, «Майстер корабля» Ю. Яновського, другий розділ роману «Діти Чумацького шляху» Докії Гуменної. Звичайно, що це далеко не повний перелік творів, які ми можемо трактувати як роман про митця. Автор зауважує, що цей різновид започаткований німецьким преромантизмом («Молоді літа Вільгельма Майстра» Й.-В. Гете), а втілювали його письменники романтизму, реалізму й модернізму.

Таким чином, у працях вітчизняних літературознавців поняття «роман про митця» з'являється лише як констатація факту і вивчаються лише окремі твори цього жанрового різновиду, але не в історико-літературному чи типологічному контекстах, а в рамках творчості конкретних письменників. У нашому теоретичному дискурсі сформувалася тенденція до використання цього терміна при дослідженні романів зарубіжної, а не вітчизняної літератури. Частково це можна пояснити тим, що вивчення і теоретичне обґрунтування будь-якого поняття здійснюється найперше шляхом узагальнення уже відомого світового досвіду.

Щоправда, варто зазначити, що й у зарубіжній літературно-критичній думці немає однозначного рішення проблеми виникнення і становлення роману про митця. Генеза цього жанрового різновиду досить складна і суперечлива, оскільки тема мистецтва й зображення процесу творчості є провідними у світовій літературній спадщині з давніх часів. Американська дослідниця Д. Льюїс, розглядаючи роман про митця у контексті англійської

та американської літератур XIX століття, звертає увагу на те, як багато часу знадобилося авторам художньої літератури, щоб написати про сутність їхньої майстерності [14, IX]. Адже, як стверджує авторка, романи про митця починають з'являтися лишень наприкінці XVIII століття. Дослідниця, намагаючись знайти цьому пояснення, вказує перш за все на цілковито формальну причину: усі роздуми про сутність мистецтва і творчості не могли посприяти створенню роману про митця, допоки не існувало роману як жанру. Д. Льюїс, що характерно передусім для англійського літературознавства, розрізняє поняття «romance» і «novel», де перше застосовується до античної та середньовічної прози і трактується як дороманна жанрова форма, а друге – до пізніших сучасних наративів, тому виникнення роману як такого дослідниця асоціює з виходом у 1605 році першої частини «Дон Кіхота» М. Сервантеса. І навіть після того, як роман став одним із основних літературних жанрів, *Künstlerroman*, за словами американської дослідниці, змушений був дочекатися епохи романтизму, з притаманною їй свободою, чуттєвістю та розумінням індивідуальності кожної людини. З огляду на це, Д. Льюїс пов'язує зародження *Künstlerroman* з появою епічного полотна «Роки навчання Вільгельма Майстра» Й. В. Гете.

На німецьку традицію роману про митця вказують і популярні довідкові видання. Автор літературознавчого словника Дж. Каддон [14, 446-447] зазначає, що одним із перших *Künstlerroman* є роман Й. В. Гете «Театральне покликання Вільгельма Майстра», написаний протягом 1777-1785 роках, але рукопис якого було віднайдено лише у 1909 році. До цього жанрового різновиду, на думку дослідника, належать також твори «Роки навчання Вільгельма Майстра» і «Роки мандрівок Вільгельма Майстра» Й. В. Гете, «Мандри Франца Штернбальда» Л. Тіка, «Зелений Генріх» Г. Келлера, «Людина з гусьми» Я. Вассермана та «Доктор Фаустус» Т. Манна. Зауважимо, що Дж. Каддон зараховує до *Künstlerroman* і новели: «Художник Нольтен» Е. Мьоріке, «Бідний музикант» Ф. Грільпарцера та «Тоніо Крегер» Т. Манна. Проте, на нашу думку, варто все ж таки відокремлювати *Künstlerroman* від інших однотематичних епічних форм, щоб чіткіше усталити жанрові визначники роману про митця, принаймні так, як це намагається зробити Р. Серет.

Американська дослідниця Р. Серет, розглядаючи вищезгаданий романний різновид у період модернізму, застосовує цікавий підхід, аби з'ясувати, а що ж таке «роман про митця»? На це запитання авторка відповідає, ідучи від протилежного, тобто чим він не є, а саме: роман про митця не настільки автобіографічний як щоденник, не містить особистих

зізнань як роман-сповідь. І, на відміну від інших літературознавців, Р. Серет розрізняє поняття «Künstlerroman» і «роман про митця». Дослідниця вважає, що роман про митця зображує вже сформовану творчу особистість, тоді як Künstlerroman показує лише процес її становлення [16, 5-7]. Однак навряд чи варто відокремлювати ці поняття, оскільки тоді доведеться шукати окреме визначення для романів, у яких, скажімо, докладніше зображено мистецьке середовище, як, наприклад, у творах польського письменника В. Берента «Тлін» і «Живе каміння». Вивчаючи особливості роману про митця, Р. Серет вказує на ще один відмітний чинник цього жанрового різновиду – мотив подорожі. Але передусім до цього варто додати провідну жанрову ознаку – мотив творіння, який, на думку російської дослідниці Н. Бочкарьової, складає основу сюжетної канви роману про митця.

У своїй концепції Н. Бочкарьова, на основі характеристики головного персонажа, доповнюючи типологію М. Бахтіна, виокремлює п'ятий тип роману – «роман творіння героєм-митцем особливого світу в хронотопі культури» [5, 15]. За твердженням російської дослідниці, роман про митця є основним різновидом «роману творіння». Аналізуючи твори різних національних літератур (в основному західноєвропейських) як варіанти історичного розвитку роману про митця від Середньовіччя до кінця XIX століття, Н. Бочкарьова основи його жанрової специфіки вбачає у таких духовних жанрах, як сповідь і житіє [5, 24]. Прикладом слугують «Сповідь» А. Аврелія та «Історія моїх страждань» П. Абеяра. Таке твердження дещо дискусійне і може викликати сумніви, але важко не погодитися з авторкою, яка вважає, що передумовою його виникнення слугував християнський світогляд, згідно з яким людина, будучи Божою подобою, усвідомлює у собі здібності Творця та намагається їх проявити. Походження вищезгаданого жанрового різновиду від середньовічної духовної літератури Н. Бочкарьова обґрунтовує тим, що зв'язок з творами А. Аврелія і П. Абеяра простежуємо у пізніших романах про митця не лише як внутрішню традицію, а й як пряме цитування (наприклад, в епіграфах).

Отже, як бачимо, ще немає єдності серед дослідників щодо історії виникнення роману про митця. І навіть у німецькому літературознавстві, зауважує Н. Бочкарьова, яке трактує Künstlerroman як національний жанр, існують суперечливі підходи щодо його визначення та походження. Генезу роману про митця виводять з різних пратворів (архетипних взірців, які лягли в основу жанрової традиції) в залежності від класифікаційних підстав, що їх пропонують дослідники: якщо йдеться про традицію

романного зображення обдарованого героя, розвитку його поетичних здібностей, називають роман «Страждання молодого Вертера» Й.-В. Гете; якщо про романні роздуми про мистецтво – «Ардінгелло і блаженні острови» В. Гайнзе, а в джерельній основі романів, які змальовують окреслений тип особистості, вбачають твір «Антон Рейзер» К. Ф. Моріца.

Спроби з'ясувати і окреслити чіткі генологічні межі ускладнюються проблемою вивчення самого роману як жанру, адже сучасна літературознавча наука виділяє щонайменше чотири концепції походження романного жанру, бо обмірковує античну, середньовічну, ренесансну і новочасну версії його генеалогії.

Практично неможливо відмежувати від інших споріднених романних форм жанровий різновид роману, ідейно-тематичною основою якого є формування особистості, передусім людини творчої, її вибір життєвого шляху й загалом образ митця у процесі становлення. Безсумнівно, роман про митця тісно пов'язаний з романом виховання. Так, Британська енциклопедія трактує *Künstlerroman* як вид *Bildungsroman* і зазначає, що роман про митця змальовує молодь, простежує розвиток особистості та її прагнення до самовизначення [15, 37]. Щоправда, гадаємо, що не варто акцентувати виняткову увагу на юнацькому віці персонажів *Künstlerroman*, тому що відмітною ознакою цього жанру є радше намагання героя реалізувати власний талент, відбутися як письменник, художник чи музикант, а таке прагнення може з'явитися й у зрілої чи старшої людини. Зауважимо, що вищезгаданий жанровий різновид містить елементи біографічного роману, оскільки часто головними героями стають історичні особи. Слід відзначити, що роман про митця характеризується зображенням внутрішнього конфлікту творчої особистості, який обумовлює як поведінку та манери, так і психічний стан героя, моделює відношення митця до життя, до дійсності та формує його світоглядні орієнтири. Таким чином *Künstlerroman* акумулює риси психологічного роману. Таке взаємопроникнення гетерогенних елементів ускладнює процес виокремлення автономних, чітко окреслених жанрових особливостей і спричиняється до утворення різного роду модифікацій.

Російський дослідник А. Медведєв наводить цікаві внутрішньожанрові типології роману про митця, запропоновані німецькими літературознавцями [9, 9]. Так, Г. Маркузе виділив два типи роману про митця: реалістично-об'єктивний, де сучасна дійсність слугує об'єктом творчості, і романтичний, що зображує митця, який намагається втекти від навколишньої реальності в країну мрії. Таку класифікацію, за словами

А. Медведева, застосовують передусім до творів XIX століття. Інший німецький дослідник, Е. Шоре запропонував поділяти романи про митця за видами творчої діяльності: музичний, у якому герой є музикантом, і, відповідно, поетичний, живописний тощо. У своїх дослідженнях Е. Гуттманн і С. Гаусдюрфер виокремлюють ще два типи *Künstlerroman* на основі протиставлення фікційного і біографічного героїв. За схожою схемою розглядається роман про митця, наприклад, у німецьких спеціалізованих довідкових виданнях, де біографії творчих особистостей відносять до масової розважальної літератури, а роман про митця з вигаданим героєм трактується як «вищий» жанр, у якому увага зосереджується на проблемі творчості та власного життєвого призначення.

Окрім згаданих модифікацій запропонуємо ще одну класифікацію, в основі якої концепція українського літературознавця Н. Копистянської про чотири понятійні сфери жанру: I – статне теоретичне уявлення про його специфіку; II – історичний стан, зумовлений взаємозалежністю і взаємовпливом історико-суспільної ситуації епохи та закономірностями літературного процесу; III – національна своєрідність і IV – індивідуально-авторська реалізація жанру [7, 64]. Саме тому можемо виокремити романи про митця відносно епохи (напрямку) та національної літератури, акцентуючи увагу на їх приналежності до культурних традицій та літературного досвіду, і водночас не випускати з поля зору унікальні індивідуально-стильові риси художнього феномену.

Отже, як бачимо, для існуючих концепцій роману про митця притаманна розбіжність поглядів, гіпотез, потрактувань. Проведений аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових розвідок переконливо виявив необхідність подальшого дослідження низки аспектів цього жанрового різновиду, а саме: потребує уточнення історія його виникнення, вимагає вдосконалення понятійний апарат, який все ще перебуває у стадії формування, а також варто з'ясувати специфіку формування і розвитку жанрових модифікацій роману про митця, щоб мати змогу глибше проникнути в самобутні його структурні й семантичні особливості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Бахтин М.* Эпос и роман / М. Бахтин. – СПб.: Азбука, 2000. – 304 с.;
2. *Бернадська Н.* Роман: проблеми великої епічної форми: навчальний посібник / Н. Бернадська. – К.: Логос, 2007. – 116 с.;
3. *Билык Н.* Английский реалистический «роман о художнике» послевоенных десятилетий: основные проблемы и тенденции: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. филол. наук: спец. 10.01.05

«Література стран Західної Європи, Америки і Австралії» / Билык Н; КГУ ім. Т. Шевченка. – Київ, 1987. – 17 с.; **4. Бовсунівська Т.** Теорія літературних жанрів: жанрова парадигма сучасного зарубіжного роману: підручник / Т. Бовсунівська – К.: Київський університет, 2009. – 520 с.; **5. Бочкарєва Н.** Роман о художнике как «роман творения»: генезис и поэтика: монографія / Н. Бочкарєва. – Пермь: Пермский университет, 2000. – 252 с.; **6. Будний В.** Порівняльне літературознавство: підручник / В. Будний, М. Ільницький. – Київ: Києво-Могилянська академія, 2008. – 430 с.; **7. Копистянська Н.** Жанр, жанрова система у просторі літературознавства: монографія / Н. Копистянська. – Львів: ПАІС, 2005. – 368 с.; **8.** Літературознавча енциклопедія: у двох томах / Авт.-уклад. Ю. Ковалів. – Т. 2. – К.: Академія, 2007. – С. 347; **9. Медведев А.** Немецкий роман о музыканте 30-40-х годов XX века: вопросы внутрижанровой типологии: дис. канд. филол. наук / Медведев Алексей Вадимович; ПГУ. – Пермь, 2001. – 194 с. Библиогр.: с. 178-194; **10. Ортега-і-Гасет Х.** Думки про роман / Х. Ортега-і-Гасет // Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори; [перекл. з ісп. В. Сахна]. – К.: Онови, 1994. – С. 273–305; **11. Перкінс Д.** Чи можлива історія літератури? / Д. Перкінс; [перекл. з англ. А. Іщенко]. – К.: Києво-Могилянська академія, 2005. – 152 с.; **12. Сендика Р.** Про культурологічну теорію жанру / Р. Сендика // Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина XX –початок XXI ст. / Упоряд. Б. Бакули; за заг. ред. В. Моренця; [перекл. з польськ. С. Яковенка]. – К.: Києво-Могилянська академія, 2008. – С. 467-491; **13. Скуратівський В.** Проблеми мистецтва в німецькому романі критичного реалізму XX століття: дис. канд. філолог. наук / Скуратівський Вадим Леонтійович; КДУ ім. Т. Шевченка. – Київ, 1970. – 337 с. – Бібліогр.: с. 1-XX; **14. Cuddon J.A.** Dictionary of Literary Terms and Literary Theory, A. / Cuddon J.A. – 4 th edition. – Oxford: Blackwell, 1998. – P. 446-447; **15. Lewes D.** Auto-poetica: representations of the Creative Process in Nineteenth-century British and American Fiction / D. Lewes. – Lexington Books, 2006. –264 p.; **16.** New Encyclopaedia Britannica, the: Macropaedia – 15 th edition. – Chicago: Encyclopaedia Britannica, 1993. – Vol.7. – P. 37; **17. Seret R.** Voyage into Creativity: the Modern Künstlerroman / R. Seret. – New York: Peter Lang Publishing, 1992. – 168 p.